

SERVICIILE DE INFORMAȚII RUSEȘTI ȘI ACȚIUNILE LOR PE SPAȚIUL ROMÂNESC

TRAIAN-VALENTIN PONCEA*

I . Coordonate istorice. Primele structuri informative rusești

Istoria veche și medie a imensului areal al stepelor nord-pontice și nord-caspice a fost dominat de o succesiune de triburi de păstori nomazi veniți aici din ținuturile îndepărtate ale Asiei Centrale prin imensa „poartă” dintre Munții Urali și Marea Caspică, între care îi menționăm pe: cimerieni, sciți, sarmați (în mileniul I î.Chr.), huni, avari, bulgari, kazari, unguri, pecenegi, uzi, și cumani (între anii 375-1200).

În regiunile împădurite din nordul Marii Câmpii Ruse de mai târziu trăiau triburile baltice și finice, iar în zona situată în vestul lanțului Munților Urali, mordvinii.

Spre sfârșitul primului mileniu dinainte de Christos, în regiunea cuprinsă între Vistula și Niprul Superior s-au cristalizat triburile indo-europene ale *slavilor*, care, prin secolele V și VI ale erei creștine, presate de huni și avari, vor începe marea lor expansiune spre vest și sud-vest. O parte a acestora, triburile slavilor răsăriteni, vor popula, în secolele VI-IX, un areal vast cuprins între Nipru, Dvina, Oka și Volga Superioară, creând, în secolul al IX-lea, primul mare stat slav: cnezatul kievean, a cărui întemeiere este atribuită de către izvoarele istorice rusești unui semilegendar conducător vareg, Rurik¹. În timpul domniei lui Vladimir I (980-1015), kievenii au fost creștinați în haină liturgică bizantină (988), iar sub Iaroslav cel Înțelept (1016-1018 și 1019-1054) statul kievean a atins apogeul puterii.

Începând cu secolul al XII, cnezatul de pe Nipru a intrat într-un proces de destrămare lentă care se va întinde pe parcursul a mai bine de o sută de ani. Noile formațiuni politice constituite prin destrămarea statului kievean (cnezatele de Halici-Volânia, în sud-vest, Marele Novgorod,

* Conferențiar univ. dr. la Academia Națională de informații.

¹ Varegii (vikingii suedezi), în timpul expedițiilor lor comerciale sau de jaf („*secerișul de vară*”), au străbătut în mod curent ținuturile slavilor răsăriteni utilizând, de regulă, o rută lacustro-fluvială pentru a ajungea, plecând de la Marea Baltică (prin lacurile Ladoga, Ilmen și pe cursul fluviului Nipru) la Constantinopol („Gardaryk”). Drumul, numit în izvoare „de la varegi la greci”, a servit nu numai schimburilor comerciale, ci și influențelor politice.

în nord și Vladimir-Suzdal, în nord-est), aflate într-o acerbă concurență politico-militară, ca și Kievul însuși, vor fi cucerite cu ușurință de mongoli între anii 1237-1240 și vor fi înglobate în cadrul Hoardei de Aur.

Cele aproape trei secole de stăpânire mongolă și-au pus o puternică amprentă asupra societății ruse, frânându-i dezvoltarea economică, evoluția cultural-spirituală și statală și izolând-o de restul Europei. Între timp, regiunile apusene ale marelui areal al slavilor răsăriteni vor fi ocupate în secolele XIII-XIV de către Lituania și Polonia.

Singura formațiune politică care nu a fost afectată direct de invazia mongolă – deși a recunoscut, ulterior, suzeranitate hanilor – sau de invazia polono-lituană a fost cnezatul Marelui Novgorod, care va ajunge la o situație politică și economică înfloritoare, îndeosebi după ce Alexandr Nevski a înfrânt, în bătălia de pe Narva (1240), forțele suedeze invadatoare, iar doi ani mai târziu (1242) a înecat în apele înghețate ale lacului Ciud (Peipus) armatele cavalerilor teutoni, oprind expansiunea Apusului în ținuturile slave.

În aceste condiții s-a produs un puternic reflux al societății ruse, centrul de greutate al puterii politice și militare al slavilor răsăriteni deplasându-se, în secolele XIV-XV, spre nord-est, în regiunile păduroase din jurul Moscovei, în care influența mongolă a fost mult mai slabă, iar cea polono-lituană, suedeză sau germanică, aproape inexistentă în acei ani.

Spre sfârșitul secolului al XV-lea și în primele decenii ale secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Ivan al III-lea (1462-1505), Mare Cneaz al Moscovei (supranumit de cronicarii vremii „strângătorul de pământuri rusești”) și a urmașilor săi, cnezatele din centrul și nordul Rusiei s-au unit în jurul marelui Cneaz al Moscovei, punându-se astfel bazele statului centralizat rus², și emancipându-se definitiv de sub dominația mongolă.

Marele Cneaz Ivan al IV-lea cel Groaznic (1533-1584) – din 1547, primul țar al Rusiei – a extins Imperiul prin cucerirea hanatelor mongole de Cazan (1552) și Astrahan (1556), iar prin înfrângerea cavalerilor germani în războiul livonian (1558-1583), a obținut ieșirea la Marea Baltică. Tot în timpul domniei sale, din inițiativa familiei Stroganov și a hatmanului cazac Ermak Timofeevici (întemeietorul Tobolskului – 1587)³, a început cucerirea Siberiei.

² Între anii 1463 și 1533, rând pe rând, prin persuasiune sau prin forța armelor, s-a realizat unificarea Rusiei în jurul Marelui Cneaz al Moscovei, prin alipirea cnezatelor Iaroslav (1463), Rostov (1474), Novgorod (1477-780), Tver (1485), Pskov (1510), Smolensk (1514) și Reazan (1521). *Istoria lumii în date, București*, Editura Enciclopedică Română, 1969, p. 126.

³ *Ibidem*, pp. 126-127.

Civilizația rusă a fost un produs al rădăcinilor sale indigene, kievene și moscovite, al impactului bizantin substanțial⁴, care s-a manifestat nu numai în plan spiritual și religios, dar și instituțional și al mentalului colectiv, precum și al stăpânirii mongole prelungite.

Nu avem informații în legătură cu crearea unei *poliții secrete* înainte de domnia lui Ivan al IV-lea. Acesta, adept al noilor concepții autocratice, ale căror rădăcini ideologice sunt de evidentă sorginte bizantină pe care s-a grefat sistemul discreționar și tiranic de factură mongolă – care a dominat Rusia aproape două secole –, a instaurat o domnie a terorii. Orice rezistență față de noul regim era înăbușită cu o violență ieșită din comun. Aceste măsuri represive au necesitat crearea unui corp special de gardă sau *poliție politică* atât la Curtea imperială, cât și în țară, care să lupte împotriva oricăror încercări de rebeliune sau trădare.

La 3 ianuarie 1564⁵, din ordinul expres al țarului Ivan al IV-lea cel Groznic, pe teritoriul Rusiei s-au pus bazele primei *poliții politice*, „*Opricinina*“, destinată combaterii crimei de natură politică, în speță comploturilor mării boierimi⁶ atât din ținuturile anexate *manu militari*, cât și din provinciile „ereditare” ce manifestau tendințe centrifuge, sau înăbușirii oricăror revolte populare⁷ care nu agreau regimul despotoc instituit de autocratul țar al „*tuturor Rusiilor*“. Ea a constituit, totodată, un instrument de luptă împotriva mării boierimi, adversare a politicii de centralizare a statului⁸.

După șapte ani de la crearea sa, timp în care a dominat prin teroare scena politico-socială a Rusiei, *Opricinina* a fost desființată (în 1572), dar ea s-a perpetuat sub alte forme mai puțin cunoscute.

În cursul lungului război livonian (1558-1583) dus de Moscova nu numai cu cavalerii livonieni, ci și cu forțele coalizate ale Lituaniei, Poloniei și Suediei, care nu vedeau cu ochi buni extinderea Imperiului rus

⁴ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Editura Antet, 1998, p. 202.

⁵ *Istoria lumii în date*, p. 126.

⁶ Vestimentația celor 6.000 de opricinici era de culoare neagră, ca și valtrapurile și harnașamentele cailor lor. Pe șaua calului era gravat un cap de câine și o mătură, ce simbolizau „*adulmecarea și îndepărtarea oricărei trădări*” (Vezi: Christopher Andrew & Oleg Gordievski, *K.G.B., istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura ALL, 1994, p. 15).

⁷ În anul 1570, jumătate din populația orașului Novgorod a fost masacrată din ordinul țarului într-o orgie criminală care a durat cinci săptămâni ce prefigura „*Noaptea Sf. Bartholomeu*” din noaptea de 24 august 1572 în urma căreia au fost asasinați, numai la Paris, peste 10.000 de hughenoți (n.n.).

⁸ La fel ca și Rusia Sovietică din perioada stalinistă, majoritatea actelor de trădare erau iluzorii, existând doar în mintea opricinicilor, a șefilor lor ierarhici și a țarului (n.n.).

până la Marea Baltică⁹, Ivan al IV-lea a utilizat cu succes *poșta imperială*, prin serviciile căreia era informat zilnic nu numai asupra evoluției situației de pe câmpul de luptă dar, prin cenzurarea scrisorilor, despre orice evenimente (comploturi ale mării boierimi, revolte etc.), interne sau externe care puteau pune în pericol ideea de stat centralizat, coroana sau viața sa.

Instituția poștală este ceva mai veche, fiind preluată de la mongolii care au stăpânit Rusia aproape 200 de ani. Ea își avea sediul central la Moscova și, în conformitate cu afirmațiile lui Heinrich von Staden, un aventurier care și-a oferit serviciile lui Ivan al IV-lea și a rezidat la Moscova între 1560-1570, se numea „*Jamskaja Izba*”¹⁰.

Drumurile de poștă erau deschise și ambasadelor străine. Ambasadorii, împreună cu suitele lor, erau întâmpinați la graniță cu mult fast de reprezentanți ai puterii locale și de populație, după care erau încredințați unui funcționar anume desemnat („*pristav*”) ce avea ca sarcină să-i însoțească până la Moscova, unde îi aștepta Marele Cneaz (după 1547, țarul).

Scopul acestui comportament protocolar era atât ascunderea rutei directe spre capitală, cât și împiedicarea membrilor ambasadelor de a intra în contact direct atât cu alți străini, cât și cu populația locală. Primiți în audiență de Marele Cneaz al Moscovei în prezența înalților demnitari ai statului, ambasadorilor străini li se refuza diplomatic orice informație despre situația din Rusia, în timp ce ei erau discuși amănunțit. Orice corespondență pe care solii încercau să o trimită în țările lor de origine era interceptată, cenzurată, conținutul copiat pentru arhiva imperială, iar scrisorile originale, în funcție de conținutul lor, în cea mai mare parte distruse, puține reintrând în circuitul poștal și ajungând la destinatar.

Toate documentele referitoare la relațiile cu o putere străină și toate rapoartele întocmite de ambasade erau copiate în volume și păstrate la Ministerul Ambasadelor.

La rândul lor, și neguțătorii străini erau supuși aceluiași control strict, știut fiind că în toate timpurile această pătură socială, grație mobilității ei de deplasare, a îndeplinit, uneori, și *misiuni informative*.

Din ordinul țarului Ivan al IV-lea, instituția poștală amintită a fost reorganizată și s-au pus bazele unui minister special al poștei numit „*Jamskoi Prikaz*”¹¹, cu atribuții *inclusiv informative*.

⁹ Întemeierea cetății Ivangorod pe Narva (1492) sub Ivan al III-lea a marcat începutul luptei pentru ieșirea Rusiei la Marea Baltică. La rândul său, Ivan al IV-lea a ocupat orașul fortificat Narva în anul 1558, fapt ce a marcat începutul războiului livonian (n.n.).

¹⁰ Francisc Dvornik, *Origins of Intelligence Services*, New Jersey, U.S.A.

¹¹ *Ibidem*.

În acest fel a luat ființă *poliția secretă* în Statul rus care a continuat să funcționeze sub diferite forme, atât sub domnia țarilor, cât și mai târziu, sub regimul comunist. Ea a fost implicată în acțiunea de „convingere” a fruntașilor cazacilor zaporojeni, și îndeosebi a hatmanului acestora, Bogdan Hmielnički care, în ianuarie 1654, în fața *Radei* (Adunarea Generală a cazacilor) întrunită la Pereiaslav, a proclamat unirea Ucrainei cu Rusia în schimbul recunoașterii unei largi autonomii, înțelegere consfințită printr-un tratat ruso-ucrainean semnat tot acolo. Armistițiul, și apoi Tratatul de la Andrussovo (30 ianuarie 1667), care a încheiat războiul ruso-polon (1654-1667), a recunoscut înglobarea teritoriilor de la răsărit de Nipru (cu Kievul și Smolenskul) la Rusia, în timp ce Ucraina apuseană și Bielorusia a revenit Poloniei¹².

Devenită un imperiu multinațional și singura mare putere ortodoxă suverană a Europei, „*Rusia revendică moștenirea Bizanțului, iar Moscova se erijează în cea de-a «treia Romă»*”. Tendințele sale hegemoniste au început să fie puse în practică odată cu urcarea pe tronul Rusiei a țarului Petru cel Mare (1682-1725), reformele politico-economice și militare inițiate de acest suveran permițând atât întărirea absolutismului rusesc, cât și afirmarea țării ca o mare putere pe eșichierul politic european. Tot el cristalizează liniile de forță ale expansionismului rusesc: spre nord-vest, în direcția Mării Baltice, spre est, în Asia Centrală, și spre sud-vest, adică în regiunea Mării Negre și a spațiului carpato-danubiano-balcanic, vizând, în final, Strâmtoarea și Constantinopolul¹³.

Primul deziderat, ieșirea la Marea Baltică s-a realizat în urma Războiului Nordic (1700-1721) cu Carol al XII-lea al Suediei¹⁴.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, la o dată neprecizată dar, cu siguranță, pe la începutul domniei lui Petru cel Mare, au fost puse bazele unui nou *organism polițienesc* destinat depistării și combaterii comploturilor de stat și, în general, crimei politice, similar *Opricininei: Preobrajenski Prikaz*.

Poliția secretă a lui Petru cel Mare a anticipat la o scară, evident, mai redusă, atmosfera de denunțuri și teroare a epocii staliniste. Acestui organism, odios în epocă, i-au căzut victime¹⁵, în camerele de tortură,

¹² *Istoria lumii în date*, p. 191.

¹³ Sunt celebre cuvintele marelui împărat: „*eu nu caut uscat, ci apă*”, care exprimă întregul său crez geopolitic, adică ieșirea la mările calde. Apud Col. dr. Petre Otu, *Considerații privind poziția geopolitică și geostrategică a României în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial*. În „*Anuar. Studii de politică de apărare, teorie, doctrină, artă și istorie militară*”, București, Editura „Vasile Cârlova”, 1996, p. 133.

¹⁴ Prin Pacea de la Nystad.

¹⁵ Deși Petru cel Mare este prezentat de cvasitotalitatea istoricilor, ruși sau străini, drept un monarh reformator, care a modernizat statul rus – lucru perfect adevărat –, totuși, el a fost și promotorul unor manifestări de o cruzime înspăimântătoare, cărora

dar și pe eșafod, nu numai marii boieri sau clericii implicați în acțiuni complotiste care vizau detronarea lui Petru cel Mare și înlocuirea lui cu sora sa mai mare, țarina Sofia sau locuitorii Moscovei implicați în puternica răscoală a strelîților din 1698 (ce viza același obiectiv), ci și numeroși oameni de rând, inclusiv „sărmani bețivi care încercau să facă glume pe seama țarului”¹⁶, o persoană sacrosanctă conform tradiției bizantine.

„*Preobrajenski Prikaz*” nu a supraviețuit fondatorului său. Soția sa, țarina Ekaterina I, care i-a succedat la tron în anul 1725, a întărit autocrația dar a desființat organismul amintit. Ea a înființat în anul 1726 „*Înaltul Consiliu Secret*”, for de care sunt legate și unele activități informative. „*Înaltului Consiliu*” i se prezentau informațiile mai importante obținute de la sursele umane, ca și cele rezultate din interceptarea și analiza corespondenței ambasadurilor străine, dar și a propriilor cetățeni, indiferent de rangul lor social, gradul militar sau funcția politică deținută în aparatul de stat.

Urmașii săi, îndeosebi Ekaterina a II-a, au acționat consecvent pentru îndeplinirea poruncilor sale testamentare, împingând fruntariile Imperiului până în Asia Centrală, la Oceanul Pacific și Marea Neagră¹⁷ și transformând Rusia într-o mare putere, acțiune în care s-au sprijinit și pe o puternică agentură informativă.

În anul 1772, Rusia a participat la prima împărțire a Poloniei, ocupând Bielorusia răsăriteană cu orașele Gomel, Moghilev, Vitebsk și Poloțk și partea poloneză a Livoniei, iar prin acordul ruso-prusian (23 ianuarie 1793), ea a primit voievodatele Kiev și Volânia și o parte din voievodatul Vilno¹⁸. Prin cele trei împărțiri ale Poloniei (1772-1795),

le-a căzut victimă însuși țareviciul Alexei, singurul său fiu. Urmărit și „recuperat” din străinătate de către acest organism specializat (*Preobrajenski Prikaz*) deoarece existau indicii că intenționa, la urcarea sa pe tron, să anuleze întreg programul reformator inițiat de tatăl său, țareviciul a murit în beciurile poliției secrete în urma torturilor la care a fost supus din ordinul țarului, fapt ce va avea consecințe majore în plan dinastic. În urmare morții țarului, survenită în 1725, la tronul Rusiei au succedat timp de aproape o jumătate de secol urmași de sexul feminin (cu excepția lui Petru al II-lea): Ekaterina I (1725-1727), Petru al II-lea (1727-1730), Ana Ivanovna (1730-1740) și Elisabeta Petrovna (1741-1762).

¹⁶ Richard Pipes, *Russia under the Old Regim (Rusia în timpul Vechiului Regim)*, Harmondsworth, Penguin, 1974, pp.129-130.

¹⁷ Timp de aproape două secole, Rusia a purtat o serie de războaie, majoritatea victorioase, atât împotriva Imperiului otoman (1710-1711, 1735-1739, 1768-1774, 1787-1792, 1806-1812, 1828-1829), cât și a Persiei (1722-1723, 1803-1813, 1826-1828), ocazie cu care a împins frontierele Imperiului tot mai spre sud-vest, respectiv sud-est. În urma campaniei din anii 1787-1792, ea a cucerit Crimeea și stepele nord-pontice, atingând Nistrul și ajungând astfel la frontierele Moldovei și la Marea Neagră.

¹⁸ *Istoria lumii în date*, p. 191 și 269.

Ucraina apuseană și Volânia au fost anexate de către Imperiul țarist, iar Galiția (fostul Halici) de către Imperiul habsburgic.

După pacea de la Kuciuk-Kainardji (1774), aflată în plină expansiune teritorială, Curtea de la Sankt-Petersburg a început să se erijeze în protectora slavilor sudici și a tuturor creștinilor ortodocși din Peninsula Balcanică, politică continuată în secolele următoare sub drapelul panslavismului¹⁹.

Intențiile sale expansioniste au început să se confrunte cu ostilitatea Imperiului habsburgic, care viza și el hegemonia în Balcani, precum și a Marilor Puteri occidentale (Anglia, Franța și mai târziu, Italia²⁰ și Germania²¹), interesate în menținerea echilibrului european²².

Un rol important în cunoașterea și evoluția situației politico-militare din anumite state l-a jucat *diplomația rusă*. Este un fapt notoriu că ambasadorii imperiali s-au ocupat, între altele, și de *coordonarea activităților informative* desfășurate în statele în care erau acreditați, beneficiind, evident, de imunitate diplomatică.

Între aceștia, un rol aparte l-a jucat baronul Simolin, ambasadorul țarului Alexandru I la Curtea Franței, care și-a îndeplinit atât sarcinile diplomatice oficiale, cât și pe cele de *spion și polițist*. El și-a creat în Franța o veritabilă rețea de spionaj care i-a permis să obțină și să transmită la Sankt-Petersburg codul secret utilizat în cifrarea corespondenței Ministerului de Externe francez cu ambasadorul Genest, acreditat la Curtea imperială rusă. Totodată, Simolin a îndeplinit și sarcini de „polițist”, în sensul că în atribuțiile sale (secrete, evident) intrau și o serie de obligații pe linia supravegherii comportării supușilor ruși rezidenți la Paris sau în trecere prin capitala Franței.

Deși *existența structurilor informative rusești*, a rolului, locului și influenței pe care acestea au jucat-o asupra structurilor de putere din Europa acelor timpuri nu poate fi negată, totuși, nu se poate vorbi despre o organizare propriu-zisă a serviciilor de informații și a rețelelor informative rusești înainte de perioada războaielor napoleoniene. Un rol deosebit în crearea acestor structuri informative a jucat Stein, fost șef al guvernului Prusiei, alungat de Napoleon și refugiat la Sankt-Petersburg.

În afara diplomaților „civili” trimiși în străinătate să culegă *informații* ori să realizeze *acțiuni de influență*, rușii au reușit să pregătească și alte categorii de persoane pentru munca informativă. Aceste persoane au

¹⁹ Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Caterina Radu, *Enciclopedia Statelor Lumii*, București, Editura Meronia, 2000, p. 404.

²⁰ Numit, la vremea aceea, Regatul Sardiniei și Piemontului.

²¹ Până la 1871, Regatul Prusiei.

²² Războiul Crimeei (1853-1856), când Marile Puteri au luat apărarea Imperiului otoman dovedește cu prisosință acest lucru.

obținut, preluat și transmis date și informații cu relevanță pentru Curtea imperială de la Sankt-Petersburg.

Între aceștia, un rol de prim rang i-a revenit colonelului Cernîșev, atașatul militar imperial rus la Paris, căruia i s-a încredințat misiunea să țină legătura cu Talleyrand, celebrul ministru de externe al lui Napoleon, recrutat, din 1808, de ruși.

În paralel, colonelul Cernîșev l-a recrutat pe un anume Michel, funcționar la Ministerul de Război francez, care avea misiunea de a lega rapoartele strict secrete ce urmau să fie înaintate, spre informare, împăratului Napoleon I. În felul acesta, Cernîșev intra în posesia unor copii după aceste rapoarte cu câteva ore înainte de a fi prezentate împăratului.

În această perioadă, serviciile secrete rusești au obținut unele rezultate remarcabile, între care merită a fi menționate tipărirea unor ziare clandestine antinapoleoniene, recrutarea lui Schleiermacher, confesorul regelui Prusiei, precum și a ministrului poliției, Gruner, prin intermediul cărora s-a reușit sabotarea cu succes a transportului trupelor, a armamentului și muniției aferente prin această țară, ca și incendierea unor depozite ale armatei imperiale franceze.

Cum era și firesc, odată cu încheierea victorioasă a campaniilor anti-napoleoniene, accentul pus pe acțiunile de spionaj militar au diminuat mult în intensitate, activitatea informativă glisând spre obiective pur politice.

Până la revolta decembriștilor de la sfârșitul anului 1825 împotriva țarului Nicolae I (1825-1855), Rusia nu a mai „beneficiat” de serviciile unei *poliții politice specializate*. Intenționând nu numai să-l detroneze pe Nicolae I, dar și să schimbe sistemul politic extrem de rigid, autocratic, prin înlocuirea instituției monarhice cu cea republicană, ofițerii din regimentele de gardă imperială implicați în această rebeliune constituiau o amenințare deosebită pentru țarism, fapt ce l-a determinat pe suveran să pună bazele unei veritabile poliții politice. În acest scop, țarul a transformat (în 1826) *Secțiunea a III-a a Cancelariei imperiale în poliție politică*²³, pe care a subordonat-o contelui A.K.Benckendorff.

Preocuparea de căpetenie a *Secțiunii a III-a* (sau a *Departamentului III*) a fost „*subversiunea ideologică*”, adică controlul opiniei publice. În viziunea contelui Benckendorff – de fapt, a țarului Nicolae I –, opinia publică constituia „*pentru guvern ceea ce reprezintă harta topografică pentru comandantul oștirii în vreme de război*”²⁴.

²³ Sidney Monos, *The Third Section (Secțiunea a III-a)*, Cambridge Mass, Harvard University Press, 1961, apud: Christopher Andrew și Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 16.

²⁴ *Situația morală și politică în Rusia*, raport al contelui Benckendorff pe anul 1827, pentru uzul suveranului, apud: Christopher Andrew și Oleg Gordievski, *op. cit.*, loc. cit.

În concluzie, putem afirma că *supravegherea stării de spirit a populației* a constituit principalul obiectiv al acestui serviciu de informații.

În structura sa se aflau patru compartimente distincte, a căror misiune consta în:

- supravegherea diplomaților străini. În plus, acest compartiment mai urmărea depistarea falsificatorilor de monedă care prin acest gen de acțiune puteau destabiliza financiar statul;

- urmărirea tuturor cetățenilor străini (oameni de afaceri, negustori, călători etc.) stabiliți la Sankt-Petersburg sau oriunde pe teritoriul Imperiului rus, ori aflați în tranzit;

- cenzurarea depeșelor (scrisorilor) și a oricăror trimiteri poștale;

- controlul tuturor tipăriturilor, prin supervizarea oricăror lucrări, inclusiv a celor cu caracter beletristic.

Utilizând o largă rețea de informatori și având în subordine un corp de jandarmi însărcinați cu asigurarea securității statului rus, instituția condusă de contele A.K.Benckendorff nu s-a remarcat prin actele specifice de cruzime care au caracterizat *Opricinicina, Preobrajenski Prikaz* sau *poliția politică* a țarinei Ana Ivanovna, cu atât mai puțin după ce la conducerea ei a ajuns contele Alexei Orlov, fratele generalului Mihail Orlov, liderul decembriștilor, care i-a succedat contelui Benckendorff în 1844²⁵. Totuși, domnia țarului Nicolae I a instituționalizat *crima politică*.

Interesul pentru îmbunătățirea organizării și a creșterii eficienței serviciilor secrete rusești a fost confirmat și de contactele realizate cu unii specialiști străini din domeniu. În acest sens este notoriu faptul că structurile informative țariste au beneficiat de experiența și sfaturile prusacului W. Steiber, asul serviciilor secrete prusace care s-a aflat în Rusia în perioada 1857-1863.

II. Organizarea modernă a serviciilor de informații rusești.

Bazele aparatului poliției politice țariste (în viziune modernă) au fost puse în august 1881, când Secțiunea a III-a a Cancelariei imperiale a fost desființată și înlocuită cu *Departamentul Poliției de Stat* (din 1883 i s-a schimbat denumirea în *Departamentul Poliției*), organism cu atribuții exprese în toate problemele legate de securitatea statului. Acest nou organism a

²⁵ Din cele 290.000 de persoane condamnate la exil în Siberia sau la muncă silnică în perioada 1823-1861, doar 5% au fost găsite vinovate de ofense politice, majoritatea fiind patrioți polonezi, oponenți ai dominației țariste. Acest lucru era firesc, având în vedere faptul că în Rusia țaristă disidența politică „era limitată virtual la o mică secțiune izolată a clasei nobilimii educate”, Codul Criminal din 1845 stipulând pedepse draconice pentru toate „persoanele vinovate de a fi răspândit materiale scrise de mână, ori tipărite, sau manifestări menite a incita lipsa de respect față de autoritatea suverană, sau față de calitățile suveranului, sau față de guvernul acestuia”. *Ibidem*, p. 17.

funcționat în cadrul Ministerului de Interne. La nivel central, el cuprindea *Serviciul Special* sau *Departamentul Special (Osobii Otdel)*²⁶, iar în plan regional, o rețea de *Secții de Securitate regionale (Ohrannaie Otdelenie)*²⁷, de la care, prin abreviere a derivat denumirea populară de *Ohrana*. Din acel moment, sistemul poliției politice țariste a primit denumirea generică de *Ohrana*.

Atât *Departamentul Special*, cât și *Secțiile de Securitate regionale* constituiau organele executive ale poliției politice aflate în subordinea Ministerului de Interne.

Serviciul Special a constituit nucleul poliției politice țariste, el coordonând acțiunile de securitate îndreptate împotriva adversarilor regimului. Din cele opt secții, cele mai importante erau *Secția a II-a* (care se ocupa de socialist-revoluționari – sau S.R.-iști) și *Secția a III-a* (care avea în vizor și supravegherea acțiunile social-democraților ruși, fie ei bolșevici sau menșevici)²⁸.

Tot în cadrul Departamentului Special funcționa *Serviciul de Securitate Externă (Zagranicinaia Ohrana)*, al cărui cartier general din străinătate funcționa în cadrul Ambasadei Rusiei la Paris. Acest serviciu coordona operațiunile de spionaj și securitate din Europa de vest, Peninsula Balcanică, Orientul Apropiat, Extremul Orient²⁹ și America de Nord. În cadrul operațiunilor de securitate coordonate de acest serviciu, un rol aparte revenea investigării grupurilor de revoluționari ruși emigrați³⁰.

Cea mai importantă contribuție a *Ohranei* la politica externă țaristă a constituit-o rolul de pionierat pe care l-a jucat această instituție la dezvoltarea *metodelor de interceptare* a convorbirilor și *decriptare* a mesajelor guvernamentale, Rusia posedând „cabinete negre” care interceptau atât corespondența privată, cât și pe cea diplomatică.

²⁶ Denumirea completă a Departamentului Securității a fost: *Departamentul pentru apărarea securității și ordinii publice (Otdelenie po ohraneniu obșcestvennoi bezopasnosti i poriadka)*. Vezi, pe larg: *Marea Enciclopedie Sovietică (Bolșaiia Sovețkaia Entiklopedia)*, ediția I-a, volumul XLIII, Moscova, 1926-1947, col/705-706.

²⁷ În întreg Imperiul țarist funcționau o sută de secții locale. La începutul secolului XX, această siguranță generală a statului număra 15.000 de *ohranniki* și 40.000 de colaboratori secreți. Fișierul cuprindea nu mai puțin de o jumătate de milion de „suspecți” catalogați în fișe după sistemul antropometric al francezului Bertillon, cel mai modern și mai performant la acea dată. Vezi, pe larg: Roger Faligot, Rémi Kauffer, *Istoria mondială a serviciilor secrete*, traducere de Gheorghe Pienescu, vol. I, București, Editura Nemira, 2000, p. 51.

²⁸ *Padenie țarskoga rejima (Prăbușirea regimului țarist)*, volumul I, Moscova, 1924, pp.420-421.

²⁹ Războiul ruso-japonez din 1904-1905 a obligat Ohrana să dezvolte misiunile sale legate de informațiile militare. Astfel, generalul Komisarov a fost însărcinat să creeze o secție care să supravegheze ambasadele și celelalte tipuri de reprezentanțe străine de la Sankt-Petersburg și Moscova și să procure îndeosebi cărțile lor de coduri utilizate în corespondența diplomatică, inclusiv pentru cifrarea telegramelor. Vezi: Roger Faligot, Rémi Kauffer, *op. cit.*, p. 52.

³⁰ George Leggett, *Ceka: Poliția politică a lui Lenin*, traducere de Felicia și Marius Ianculescu-Popovici, București, Editura Humanitas, 2000, p. 25.

La începutul secolului al XIX-lea au început să fie utilizați *curierii* pentru *corespondența diplomatică*, diminuându-se astfel numărul scrisorilor intercâptate în „cabinetele negre”. În a doua jumătate a secolului trecut s-a trecut la utilizarea pe scară largă a telegrafului electric, ceea ce a simplificat atât *transmiterea*, cât și *interceptarea corespondenței diplomatice*. Către sfârșitul secolului, *informația* din domeniul diplomatic, derivată din *interceptarea corespondenței și furtul de documente*, avea o mare însemnătate în elaborarea politicii externe țariste.

Diplomații și consulii imperiali culegeau și ei informații, în special cu caracter politic și militar, dar activitatea de informații (diplomatică și militară) era slab coordonată din cauza carențelor de comunicare dintre Ministerul de Război și Ministerul de Externe.

În preajma primului război mondial rușii dispuneau de trei servicii secrete:

- *un serviciu de informații militare* (cu atribuții specifice spionajului și contraspionajului militar);
- *un serviciu de informații externe* ;
- *un serviciu de informații interne*, pentru combaterea spionajului și diversiunii (ultimele două ținând de Ohrană).

În plan extern, gradul de profesionalism al acestor servicii era într-o vizibilă ascensiune, ele reușind să intre în posesia, încă din 1904, a Planului german Schlieffen de invadare a Franței prin nord-est, adică prin încălcarea neutralității Belgiei, cum s-a și întâmplat zece ani mai târziu.

De remarcat că pentru acea epocă (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX), *Ohrana* era singura *poliție politică* din Europa, „*atât sub aspectul extinderii puterilor sale, cât și în ceea ce privește scopul activității*”³¹.

Dacă cvasitotalitatea forțelor de poliție politică europene funcționau după anumite legi, votate de parlamentele țărilor respective, „*Ohrana țaristă își făcea singură legea. Ea avea dreptul să cerceteze, să pună la închisoare sau să deporteze după bunul său plac*”³².

Ohrana își avea sediul central, așa cum era și firesc, în capitala Imperiului țarist, la Sankt-Petersburg, pe str. Fontanka la nr. 16. Biroul din Moscova era situat ierarhic imediat după cel din capitală, „*șeful lui asigurând conducerea secundă a întregii agenții*”³³. În întreg Imperiul funcționau o sută de direcții.

³¹ *Ibidem*, p. 18.

³² Totuși, Rusia țaristă nu a fost niciodată un stat polițienesc în totalitate. Comparativ cu acțiunile ulterioare ale C.E.K.A., respectiv N.K.V.D.-ului, Ohrana a acționat cu moderație. Chiar și în timpul marii represiunii din 1880, doar 17 persoane au fost executate pentru crime politice, acestea fiind implicate major în asasinat sau atentate. *Ibidem*.

³³ Roger Faligot, Rémi Kauffer, *Istoria mondială a serviciilor secrete*, traducere și note de Gheorghe Pienescu, vol.I, București, Editura Nemira, 2000, p. 51.

În plan extern, Ohrana, ca și C.E.K.A., N.K.V.D.-ul și K.G.B.-ul de mai târziu, avea ca obiectiv principal *supravegherea emigranților ruși*. Acest obiectiv se realiza prin agenți speciali care acționau în diversele capitale europene unde se refugiaseră emigranții, majoritatea de orientare nihilistă sau bolșevică.

Emigrarea disidenților politici a început în Rusia destul de devreme. Primul reprezentant este Herzen, care a părăsit Rusia în anul 1847. Ulterior, s-au adăugat reprezentanții generației populiste din 1870, în timpul domniei țarului Nicolae al II-lea existând circa 5.000 de emigranți revoluționari, din toate curente și de toate orientările politice.

Sediul *Agenției pentru Străinătate al Ohranei (Zagranicinaia Aghentura)*, destinată supravegherii emigranților refugiați în Europa occidentală era, după cum am mai spus, la Ambasada Rusiei de la Paris³⁴.

De regulă, Ohrana acționa în străinătate pentru supravegherea emigrației ruse³⁵ utilizând aceleași metode și procedee ca și în Rusia, adică: „*supravegherea externă*” (detectivi deghizați, portari etc.) și „*pene-trația internă*” (spioni ai poliției, dintre care unii fuseseră la început revoluționari veritabili)³⁶.

De menționat că mai multe poliții europene de prestigiu au colaborat cu *Agenția pentru Străinătate* în vederea stopării seriei de atentate politice căreia i-au căzut victimă numeroase capete încoronate, președinți de stat, premieri, miniștri sau alți înalți demnitari³⁷.

Dar *Agenția pentru Străinătate* nu s-a limitat doar la supravegherea emigranților ruși sau la culegerea de informații de interes pentru securitatea Imperiului țarist, ci s-a constituit într-o adevărată deschizătoare de drumuri în ceea ce privește „*măsurile active*”, acționând prin astfel de măsuri pe linia influențării guvernelor și a opiniei publice din țările europene în sensul dorit de diplomația imperială – sau implicându-se chiar în „*acțiuni speciale*”³⁸, adică practicând răpirile și asasinatele politice.

³⁴ Richard J. Johnson, *Zagranicinaia Agentura: The Tsarist Political Police in Europe*, în „*Journal of Contemporary History*”, 1972, nr.1-2.

³⁵ Richard J. Johnson, *op. cit.*, loc. cit.

³⁶ în acest sens este notoriu cazul lui Piotr Rakovski, fost slujbaș mărunț cu simpatii revoluționare care, pus să opteze între deportarea în Siberia și o carieră în cadrul Ohranei, a optat pentru ultima variantă. Ulterior, a ajuns șeful *Agenției pentru Străinătate* (1884), fiind cunoscut „*drept cel mai influent ofițer de informații din toată istoria Rusiei țariste*” (Vezi, pe larg, Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 20).

³⁷ Împărăteasa Elisabeta a Austro-Ungariei – 1898, regele Umberto al Italiei – 1900, președintele Camot al Franței – 1894, președintele McKinley al S.U.A. – 1901 etc. (n.n.).

³⁸ în 1886, agenții *Agenției* coordonată de Rakovski au aruncat în aer tipografia ziarului „*Voința Poporului*” din Geneva (n.n.).

III. Serviciile de informații militare

Serviciile de informații militare țariste au fost, în mare măsură, tributare Secției externe a Ohranei, adică *Agenției pentru străinătate*, care îi *recruta, retribuia și superviza* pe cei mai mulți dintre agenții „ilegali”.

Acestea acționau atât în plan informativ, cât și contrainformativ. Ramificațiile serviciilor de informații militare sunt „mai puțin profunde decât cele ale rivalei lor, secția externă a Ohranei”³⁹, susține, pe bună dreptate, Roger Faligot. Ele se vor manifesta preponderent prin acțiunile atașajilor militari și navali acreditați în diversele capitale ce prezentau interes operativ pentru structurile militare țariste. Aceștia își prezentau rapoartele informative direct șefului lor, colonelul Danilov, adjunctul șefului Marelui Stat Major General (S.M.G.).

În cadrul S.M.G.-ului erau organizate mai multe subsecții de informații, după cum urmează :

- *Subsecția II* – cu atribuții pe spațiul Turcia ;
- *Subsecția IV* – Germania ;
- *Subsecția V* – Austro-Ungaria ;
- *Subsecția VI* – Balcani ;
- *Subsecția VII* – Scandinavia⁴⁰.

Din păcate, acestea acționau independent față de organul central, *Secția de Informații Speciale (Osoboe Delopraizvodstvo)*⁴¹.

Activitatea informativă externă în plan militar era coordonată din cinci poli geografici: Sankt-Petersburg, Vilna și Varșovia, pentru Germania, Kiev și Varșovia, pentru Austro-Ungaria⁴².

Tot ca un aspect negativ în activitatea acestor servicii menționăm faptul că *Regiunile militare* în care era divizată Rusia din punct de vedere militar dispuneau, la rândul lor, de o autonomie exagerată, subordona-rea față de Statul Major General fiind mai mult formală. La rândul lor, fiecare dintre aceste Regiuni militare dispunea de propria *secție de informații și școală de agenți*⁴³. Datorită rivalităților și animozităților existente între șefii regiunilor militare, aceștia își conjugau arareori eforturile, fapt care s-a repercutat negativ asupra muncii informative, limitându-i eficacitatea în obținerea informațiilor de interes.

Cu toate că Ohrana a acordat o mare atenție activității subversive, ea a minimalizat în multe cazuri sau nu a fost la înălțimea cerințelor misiunilor sale neacordând importanța cuvenită acțiunilor bolșevice și a

³⁹ Roger Faligot, *op. cit.*, p. 53.

⁴⁰ *Ibidem*, pp.53-54.

⁴¹ *Ibidem*, p. 54.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

ideologiei comuniste. Totuși, în momentul în care Partidul Muncitoresc Social Democrat din Rusia s-a despărțit în bolșevici și menșevici (1903), aceștia erau penetrați cu succes de agenții Ohranei⁴⁴. Mai mult, în ajunul revoluției din februarie 1917, un agent al Ohranei, în raportul său, își informa superiorii că: „*Partidele revoluționare camuflete pregătesc o revoluție, dar revoluția, dacă va avea loc, va fi spontană, ca o revoltă a înfometaților*”⁴⁵. Același agent a subliniat faptul că există „*material incendiar acumulat în mare cantitate, fiind suficient doar o scânteie pentru ca focul să izbucnească*”⁴⁶. Informația furnizată de agent era reală, revoluția fiind declanșată în ziua de 8 martie 1917 (stil nou) de femeile înfometate, „*exasperate de orele nesfârșite petrecute la cozi pentru alimente, suferind atât de mult la vederea copiilor bolnavi sau pe jumătate morți de foame...*”⁴⁷ și favorizată de ambiguitatea intervenției cazacilor, care au trecut de partea lor⁴⁸. Această nonintervenție a elementelor celor mai credincioase monarhiei din armată (cazacii) a favorizat declanșarea unei greve generale la care s-a raliat un segment important din garnizoana Petrogradului (la 12 martie) care s-a revoltat, fapt ce a asigurat succesul revoluției. Trei zile mai târziu, pe 15 martie 1917, țarul Nicolae al II-lea a abdicat în favoarea fratelui său, Marele Duce Mihail care, la rândul său, a renunțat la tron a doua zi, puterea trecând în mâinile Guvernului Provizoriu.

IV. Serviciile de informații sovietice în perioada interbelică.

A. Organizare, metode și acțiuni.

a) De la Ceka la N.K.V.D.

După lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, în urma căreia bolșevicii au pus mâna pe putere, noul regim instaurat „*în numele clasei muncitoare, dar fără sprijinul acesteia*”⁴⁹ a început să-și consolideze puterea.

⁴⁴ Sunt indicii serioase din care rezultă că în anii 1908-1909, din cei cinci membri ai Comitetului Partidului Bolșevic (secția din Sankt-Petersburg), nu mai puțin de patru erau membri ai Ohranei. Vezi în acest sens: Stefan T. Possony, *Lenin: The Compulsive Revolutionary*, London, Allen & Unwin, 1966, p. 142.

⁴⁵ Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution: Petrograd, 1917*, Seattle, University of Washington Press, 1981, p. 201.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Central Intelligence Agency, KGB and GRU, CIA, Washington, D.C., 1984, p. 1.*

Unul dintre primele organisme înființate de noul guvern bolșevic a fost C.E.K.A.⁵⁰

Această instituție de tristă amintire, numită generic *Veceka* (V.C.K.) sau *Ceka* (C.K.), după inițialele din denumirea în limba rusă, a fost fondată la Petrograd în data de 7/20 decembrie 1917 și „a fost sortită să fie precursora unei succesiuni de formidabile poliții politice care se înșiruie, via G.P.U., O.G.P.U., N.K.V.D. etc., până la K.G.B.”⁵¹

Noul organism avea menirea de a controla situația într-o țară măcinată de război și în care domnea haosul, cu numeroși dușmani interni și externi. Emblema sa, *sabia* și *scutul*, exprima simbolic acest deziderat. De altfel, temutul K.G.B. de mai târziu, care se voia (și era, de altfel) continuatorul ei, a primit, încă de la constituirea sa, în 1954, aceleași simboluri.

Deși nici Lenin și nici Troțki nu au agreat, cel puțin declarativ, constituirea acestui „braț înarmat al revoluției”, afirmând, primul, că „poporul va aplica justiția de clasă pe stradă, atunci când este necesar”⁵², iar al doilea, că „desființarea diplomației secrete este condiția de bază pentru o politică externă democrată, populară, realistă”⁵³, pentru a soluționa chestiunea opoziției, *Consiliul Comisarilor Poporului* (Sovnakom) adică *Guvernul sovietic* a aprobat, la cererea expresă a lui Feliks Edmundovici Dzerjinski constituirea, sub conducerea acestuia, a „Comisiei Extraordinare a întregii Rusii pentru Combaterea Contrarevoluției și Sabotajului” – V.E.C.E.K.A. sau, mai pe scurt, *Ceka* (abreviere de la *Vserosiiskaia Cerezviciainaia Komisia po Borbe s Kontrevoluții i Sabotajem*), care s-a extins ulterior prin cuprinderea termenului de „speculă”, iar mai târziu, și a celui de „abuz în serviciu”.

În consecință, denumirea sa oficială completă, dar foarte rar utilizată era: *Comisia Extraordinară Panrusă pentru Combaterea Contrarevoluției, Speculei, Sabotajului și Abuzului în Serviciu*⁵⁴.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 59.

⁵¹ George Leggett, *op. cit.*, p. 23.

⁵² În lucrarea sa *Statul și Revoluția*, scrisă în anul 1917, V.I. Lenin afirma utopic că în noua societate pe care voia să o edifice nu va fi nevoie de poliție, cu atât mai puțin de o poliție secretă. Evident, în perioada de „tranzitie” de la capitalism la comunism, el aprecia că pentru lichidarea oricăror rezistențe opuse de clasele exploatoare acest lucru se va putea realiza prin „aplicarea justiției de stradă”, care în fapt era un veritabil linșaj. Vezi: V.I. Lenin, *The State and Revolution (Statul și Revoluția)*, London, Editura Allen & Unwin, 1919, cap. 5, punctele 2 și 3.

⁵³ La rândul său, Leon Troțki, în momentul numirii sale în fruntea Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe (Ministerul de Externe), a apreciat că noul tip de diplomație trebuie să se facă pe față, fără acțiuni de culise. E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, vol. III, London, Editura Macmillan, 1953, cap. 21.

⁵⁴ W. H. Chamberlin, *The Russian Revolution, 1917-1921*, vol. I, London – New York, 1935, p. 341.

În fruntea nou createi poliții politice se afla un Colegiu director condus de un președinte în persoana unui „revoluționar de profesie”, polonezul Feliks Edmundovici Dzerjinski, care ulterior va conduce și succesoarele Ceka, G.P.U. și O.G.P.U., până la moarte sa, survenită în iulie 1926.

Potrivit actului ei de constituire, Ceka avea în atribuțiuni doar „investigațiile preliminare”.

Opoziția față de regimul bolșevic fiind foarte puternică (în ianuarie 1918 a izbucnit războiul civil), Ceka și-a extins rapid funcțiile, fiind autorizată ca, începând cu sfârșitul lunii februarie 1918, pe lângă investigațiile preliminare și acțiunile preventive⁵⁵ atribuite prin Protocolul nr. 21 din 20 decembrie 1917 care prevedea: „să înăbușe și să lichideze toate încercările și actele contrarevoluționare sau de sabotaj în întreaga Rusie, să predea în vederea judecării lor de către un tribunal revoluționar pe toți sabotorii și contrarevoluționarii și să efectueze doar investigații preliminare”⁵⁶, „să percheziționeze, să confiște și să aresteze”⁵⁷ și, ceea ce era de ne'nchipuit chiar în timpul regimului țarist, **să organizeze procese judiciare sumare și să pună sentințele în aplicare, inclusiv condamnările la moarte.**

La început, sarcina punerii în aplicare a acestor sentințe capitale a revenit *Gărzilor Roșii*⁵⁸, apoi aceasta a intrat în atribuția *Trupelor Sovietice de Securitate*.

Piatra de temelie a *Trupelor Sovietice de Securitate* (subordonate față de Ceka) a fost pusă la 14/27 ianuarie 1918 de către Sovnarkom care i-a ordonat lui Feliks Dzerjinski să formeze o unitate înarmată care să funcționeze pe lângă instituția amintită⁵⁹.

Constituită inițial din detașamente eterogene, dar care își dovediseră fidelitatea față de „cauza revoluției bolșevice”, noua unitate militară s-a numit „*Detașamentul de luptă al Veceka*, adică „*Boevoi Otriad – V.C.K.*”⁶⁰.

Instituirea „oficială” a „*Terorii Roșii*”, cerută încă din ianuarie 1918 de către Lenin – teroare în care nou creată poliție politică va juca un rol primordial – a fost declanșată de tentativa de asasinat asupra lui Lenin produsă la sfârșitul mitingului de la Fabrica Mihelson din Moscova în seara zilei de 30 august 1918, când acesta a fost rănit grav de revoluționara Fania (Fanny) Kaplan.

⁵⁵ George Leggett, *op. cit.*, p. 66.

⁵⁶ Lennord D. Gerson, *The Secret Police in Lenin's Russia*, Philadelphia, Temple University Press, 1976, p. 21.

⁵⁷ *Central Intelligence Agency, KGB and GRU*, p. 62.

⁵⁸ George Leggett, *op. cit.*, p. 66.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 67.

⁶⁰ *Ibidem*.

Ca urmare a acestei acțiuni, la 2 septembrie 1918, pe întreg teritoriul Rusiei aflat sub control bolșevic, s-a instituit legea marțială⁶¹, iar a doua zi *Izvestia* a publicat o proclamație a Ceka – datată 31 august – care face apel la clasa muncitoare să „*zdrobească hidra contrarevoluției*” prin punerea în aplicare a terorii de masă⁶².

În același număr al *Izvestiei* este publicată și o telegramă fulminantă a lui Stalin în care acesta chema „*la teroare în masă, deschisă și sistematică, împotriva burgheziei și agenților acesteia*”⁶³, telegramă ce a constituit semnalul oficial de declanșare sistematică a terorii roșii la scară națională, legiferată apoi prin adoptarea de către Sovnarkom (5 septembrie 1918) a „*Decretului cu privire la Teroarea Roșie*”⁶⁴.

În acest mod, Ceka (ca de altfel, și succesoarele sale) a primit undă verde „*săucidă*”⁶⁵, deschizând seria unor execuții masive și arbitrare, cărora le-au căzut victime în timpul regimului comunist, zeci de milioane de oameni⁶⁶. Mijloacele de acțiune cele mai frecvente au fost *provocarea, delațiunea și teroarea*.

La 8 februarie 1922 Ceka și-a schimbat denumirea în „*Direcția Politică de Stat*” (*Gosudarstvennoie Politiceskoe Upravlenie – G.P.U.*), organism plasat în structura *Comisariatului pentru Afacerile Interne (N.K.V.D.)*.

Aparent, puterea G.P.U. a fost substanțial redusă comparativ cu a predecesoarei sale⁶⁷, sfera ei de acțiune limitându-se strict la combaterea subversiunii politice. Conform statutului, G.P.U. avea doar dreptul de *a investiga*. Ulterior, ea „*a recuperat însă majoritatea atribuțiilor Ceka, cu binecuvântarea lui Lenin*”⁶⁸.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 137-139.

⁶² *Ibidem*, p. 139.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 140.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Dacă în timpul guvernării țariste cifra maximă a execuțiilor deductibile (pentru perioada 1866-1917) nu depășește 14.000 de persoane, din care doar 94 de execuții între 1866 și 1900, restul în timpul mișcărilor revoluționare din perioada 1905-1907), după 1917 (între octombrie 1917 și sfârșitul anului 1923), în timpul dictaturii personale a lui Lenin au fost operate minimum 200.000 execuții (după estimările lui Conquest) și maximum 500.000, aici intrând nu numai morțile prin execuție, ci și cele rezultate în urma condițiilor inumane de încarcerare precum și în timpul înăbușirii revoltelor populare. Vezi: George Leggett, *op. cit.*, p. 441.

⁶⁷ În context, menționăm faptul că G.P.U. a pierdut dreptul de a efectua judecăți sumare și a trimite în lagăre de concentrare prin simple ordine administrative. Vezi: Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 46.

⁶⁸ Mai mult, prin decretele din august și octombrie 1922, G.P.U. a primit „*dreptul de a exila, de a aresta și, în anumite cazuri, de a executa contrarevoluționari, <bandiți> și alte categorii de criminali*”. *Ibidem*.

Cea mai importantă secție din cadrul G.P.U. a fost „ *Secția străină*“, care dispunea de agenți în toate țările globului. În acest scop ea a folosit îndeosebi *structurile și acoperirile diplomaților* și a dispus de fonduri uriașe.

O altă secție importantă era „*Secția specială*“ care avea ca principală atribuțiune *spionajul politic intern*. În context, menționăm că erau *supravegheați informativ* chiar și comisarii, adică demnitarii de stat cu rangul cel mai înalt: miniștrii. În selecționarea cadrelor au primat întotdeauna criteriul politic, atașamentul față de cauza revoluției și originea socială.

Din 1923, odată cu crearea U.R.S.S., G.P.U. a devenit Agenție unională cu numele oficial: *Direcția Politică Unificată de Stat (Obiedinonie Gosudarstvenioe Politiceskoie Upravlenie – O.G.P.U.)*, exercitând și funcțiile *repressive* realizate anterior de Ceka. Tot atunci i s-a anexat „*un colegiu de justiție*“ care a avut o destinație precisă: de „*a evalua cazurile de judecare sumară a contrarevoluționarilor, spionilor și teroriștilor*“⁶⁹.

Activitățile sale s-au extins și dincolo de frontierele statului, având ca obiectiv principal emigrația rusă. De acest tip de activități se ocupa *Secția Externă* creată, din ordinul lui Lenin, la sfârșitul anului 1920.

Pentru a înțelege mai bine apariția acestei secții trebuie să facem o trecere rapidă în revistă a evenimentelor mai importante care s-au derulat spre finele anului amintit. Primul, și cel mai important eveniment a fost victoria Armatei Roșii în războiul civil care însângerase Rusia mai bine de trei ani, producând moartea a milioane de persoane și enorme pagube materiale. Al doilea eveniment a fost că amenințările militare externe încetaseră practic o dată cu retragerea corpurilor expediționare ale Aliaților și cu încheierea acordului de armistițiu sovieto-polon.

În aceste condiții, accentul trebuia pus pe *culegerea de informații* pentru „*a înăbuși în fașă intrigile și intențiile răuvoitoare ale contrarevoluționarilor*“⁷⁰, atât a celor din țară, cât și a celor din străinătate, grupați în organizațiile emigranților ruși. Aceste organizații antrenau, echipau și „*infiltrau pe teritoriul sovietic indivizi sau grupuri care răspândeau materiale de propagandă antibolșevică și încercau să provoace răzmerițe și greve*“⁷¹, recurgând, ca și bolșevicii (la vremea lor), la sabotaje și acte teroriste⁷².

Pentru a descuraja astfel de acțiuni, Lenin a emis un ordin în urma căruia Feliks Dzerjinski a elaborat o directivă secretă prin care s-au pus bazele unor detașamente speciale (decembrie 1920) care aveau sarcina

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Central Intelligence Agency, K.G.B. and G.R.U.*, p. 5.

⁷¹ Jeffrey T. Richelson, *Un secol de spionaj*, p. 67.

⁷² Gerson, *Secret Police*, p. 234.

„să comită acte de terorism împotriva emigranților”⁷³, sugerând, totodată „crearea unor organizații paravan care să pătrundă în grupurile cele mai ostile ca apoi să ademenească agenții acestora să se reîntoarcă în Rusia, unde urmau să fie lichidați”⁷⁴.

Astfel, s-au pus bazele Secției Externe (*Inostrannâi Otdel – I.N.O.*) care a acționat în străinătate prin intermediul unor agenți sub acoperire diplomatică (membri ai misiunilor diplomatice și comerciale)⁷⁵.

Pe la începutul anilor '20, rețeaua de ofițeri și agenți ai I.N.O. care grupa circa 1.300 de lucrători, a fost deosebit de eficientă, fapt ce i-a permis lui Feliks Dzerjinski să remarce că aceasta „a adus în mod repetat servicii Comisariatului pentru Afaceri Externe și Statului Major al Armatei Roșii prin furnizarea unor informații secrete, atât de natură militară, cât și politică”⁷⁶.

Partidele comuniste și socialiste, ca și mișcările revoluționare din alte state au constituit puncte de sprijin (veritabile „coloane a 5-a”) și de multe ori, piese grele ale agenturii O.G.P.U.

După moartea conducătorului ei, Feliks Edmundovici Dzerjinski, survenită la 20 iulie 1926, a fost numit președinte al O.G.P.U. Viaceslav Rudolfovici Menjinski, vechi bolșevic (tot de origine poloneză). Datorită sănătății precare a acestuia, conducea, de fapt, Henri Grigorievici Iagoda, primul său adjunct, de origine etnică neclară, probabil evreu, care i-a succedat ulterior în fruntea instituției (în anul 1934).

În deceniul care a urmat anului 1927, singura rezistență semnificativă față de creșterea puterii personale a lui Stalin s-a manifestat în interiorul Partidului Comunist (bolșevic), îndeosebi în sferile înalte, de conducere. Pentru a scăpa de potențialii săi adversari (Troțki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, Kirov, Tuhacevski etc.), Stalin „a construit treptat o teorie a conspirației”⁷⁷ căreia i-au căzut victime, în afara acestora, milioane de oameni. Principalul organism „capabil”, în mintea lui Stalin, să anihileze și să lichideze această „conspirație” era O.G.P.U. Șeful acestui organism, Iagoda, i-a intuit gândurile, alimentându-i suspiciunile și paranoia.

În mai 1934 O.G.P.U. s-a desființat fiind înlocuit de N.K.V.D. (*Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne*).

În vara anului 1936, la inițiativa lui Stalin, Comitetul Central al P.C.U.S. (bolșevic) a elaborat o rezoluție secretă care acorda N.K.V.D.

⁷³ Jeffrey T. Richelson, *op. cit.*, p. 68.

⁷⁴ Gerson, *op. cit.*, pp. 234-235.

⁷⁵ În urma restabilirii relațiilor diplomatice cu cea mai mare parte a statelor europene, Rusia Sovietică a avut posibilitatea trimiterii de agenți sub acoperiri diplomatice pe aceste spații. *Central Intelligence Agency...*, p. 2.

⁷⁶ Gerson, *op. cit.*, p. 237.

⁷⁷ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op.cit.*, p. 83.

puteri extraordinare pentru distrugerea „*dușmanilor poporului*“. Stabilită inițial pentru un an, în iunie 1937 împuternicirea acordată N.K.V.D. a fost extinsă⁷⁸ *sine die*. N.K.V.D.-ul a acționat ca o veritabilă *poliție politică*, atât sub conducerea lui Henri Grigorievici Iagoda (1934-1936),⁷⁹ cât și a urmașilor săi Ejov și Beria, fiind folosit de Stalin în compromiterea și asasinarea multor persoane importante (Tuhacevski, Kirov etc.).

La propunerea lui Iagoda, în 1935 Stalin a extins pedeapsa cu moartea până la cei care au împlinit vârsta de 12 ani. *Teroarea* a devenit unul dintre mijloacele de bază folosite de N.K.V.D. În obținerea de informații. Cei acuzați – adesea fără probe – de spionaj, subversiune sau de atitudini neconforme cu politica partidului comunist erau arestați, trimiși în lagăre sau executați.

Sub conducerea lui Ejov s-a derulat, timp de doi ani, cea mai cumplită teroare pe care a cunoscut-o Rusia vreodată: „*Marea Teroare*“ – numită și *Ejovșcina*, căreia i-au căzut victimă nu numai oponenții politici ai lui Stalin, dar și însuși Iagoda⁸⁰ împreună cu 18 comisari. De altfel, cu acest prilej înșiși N.K.V.D.-ul a fost epurat de două ori, cea mai mare parte a cadrelor cu rang superior (gradele 1 și 2) fiind executate.

Una dintre „marile conspirații“ descoperite și „documentate“ de Ejov a vizat cadrele de comandă ale Armatei Roșii. Conform „probelor“ fabricate de Ejov și oamenii săi, în conspirație erau implicați mareșalul Tuhačevski, erou al Războiului Civil și primul strateg militar al Uniunii Sovietice, împreună cu alți șapte generali și numeroși alți ofițeri superiori apropiați acestuia, care „vizau realizarea unei lovituri de stat cu sprijin german“⁸¹. Ca urmare a „aprofundării“ anchetei, N.K.V.D.-ul a arestat sau executat 35.000-40.000 de ofițeri sovietici, începând cu cel mai înalt grad, gradul de mareșal⁸².

⁷⁸ Roy Medvedev, *Let History Judge*, London, Macmillan, 1972, p. 393.

⁷⁹ Nemulțumit de „activitatea“ lui Iagoda, Stalin a solicitat Biroului Politic înlocuirea acestuia cu Ejov, adjunctul său. (n.n.).

⁸⁰ Acesta a fost acuzat de Ejov că în timpul vechiului regim a lucrat pentru Ohrana țaristă. Ulterior, ar fi fost recrutat de serviciile secrete germane și utilizat de acestea pentru a penetra Ceka. În timpul cât a fost în fruntea N.K.V.D.-ului, el și-ar fi implantat spionii în toate posturile cheie ale acestui organism. În urma unei lungi serii de procese intentate, majoritatea șefilor de departamente ale N.K.V.D.-ului, care fuseseră numiți de Iagoda sau lucraseră sub conducerea sa au fost arestați, acuzați de înaltă trădare, condamnați la moarte și executați, Vezi: Robert Conquest, *Inside Stalin's Secret Police : N.K.V.D. Politics 1936-1939*, London, Macmillan, 1985, pp.14-15.

⁸¹ Aleksandr Orlov, *The Secret History of Stalin's Crimes*, London, Jarrolds, 1954, p. 242.

⁸² Demis din funcția de comisar-adjunct al poporului pentru apărare (adică ministru-adjunct al apărării), Tuhačevski a fost mutat comandant al Regiunii militare Volga, o funcție mult mai mică. Ulterior, a fost arestat. La 11 iunie 1937, el și mai mulți generali sovietici și-au „recunoscut crimele“ și au fost executați. Așa a început „*marea epurare*“ din Armata Roșie căreia, într-un timp extrem de scurt, i-au căzut victime: 3 mareșali, 8 amirali,

Numărul total al victimelor *Marii Terori* nu este cunoscut cu certitudine, el depășind 19 milioane de persoane arestate în intervalul 1935-1940, din care cel puțin 7 milioane au murit în gulaguri sau au fost executate⁸³. „Printr-o macabră ironie, cei mai periculoși dușmani ai poporului au fost descoperiți în cele trei instituții care împărțeau responsabilitatea protejării statului: Partidul, Armata Roșie și N.K.V.D.-ul”⁸⁴. Astfel, 110 din cei 139 membri ai C.C. ai P.C.U.S. (bolșevic), aleși la Congresul din anul 1934, au fost împușcați sau trimiși în închisoare în timpul *Terorii*. De asemenea, din cei 1966 de delegați la Congres, doar 59 au fost prezenți la congresul următor, din 1939. Tot cu acest prilej, 75 din cei 80 de membri ai Consiliului Suprem Militar au fost împușcați. În timpul „Marii Terori”, mai mult de jumătate din întregul corp ofițeresc al Armatei Roșii, adică circa 35.000 de ofițeri au fost arestați, împușcați⁸⁵ sau internați în lagăre de muncă, de unde cei care au reușit să supraviețuiască până în vara anului 1941, au fost eliberați și reîncadrați în armată după marile dezastre suferite în fața armatei germane.

Ca și O.G.P.U., N.K.V.D.-ul avea în structura sa un compartiment de Operațiuni sau Sarcini Speciale denumit ulterior „Administrația Sarcinilor Speciale” (sau departamentul probleme „umede”)⁸⁶ care avea între obiectivele sale și organizarea de răpiri și asasinate comise atât pe teritoriul U.R.S.S., cât îndeosebi în străinătate (cazul liderului ucrainean Simeon Petliura, asasinat la Paris și al lui Troțki, în Mexic, sunt notorii).

După 1941, când a avut loc invazia germană, „Administrația Sarcinilor Speciale” a fost inclusă în secția de partizani a N.K.V.D. având ca obiective: realizarea de operațiuni de spionaj, gherilă și asasinate în spatele liniilor germane.

N.K.V.D.-ul a îndeplinit în fapt, pe lângă sarcini de contraspionaj și siguranță internă, și atribuții judiciare și polițienești, sfidând astfel orice separație a puterii. În paralel, a realizat și obiective de spionaj prin întinsele rețele de agenți care au cuprins întreaga lume. Spre exemplificare,

14 generali de armată, 60 de generali de corp de armată, 136 de generali de divizie, 221 de generali de brigadă și 35-40.000 de ofițeri superiori, ofițeri și chiar subofițeri. Vezi, în detaliu: Roger Falgot, Rémi Kaufler, *Istoria mondială a serviciilor secrete*, traducere și note de Gheorghe Pienescu, vol. II, București, Editura Nemira, 2000, p. 72.

⁸³ Jonathan Lewis, Phillip Whitehead, *Stalin: A Time for Judgement*, London, Methuen, 1990, p. 109.

⁸⁴ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 100.

⁸⁵ *Pravda*, din 22 iunie 1989.

⁸⁶ La vremea sa, Lenin ordonase înființarea unui laborator pentru cercetări în domeniul otrăvurilor care, ulterior, a fost integrat în N.K.V.D. (1937). Aici, cercetători din domeniul chimiei, biologiei și anatomiei studiau și realizau otrăvuri „de înaltă toxicitate pentru acțiuni umede”, adică pentru lichidarea fizică a adversarilor politici din afara granițelor Rusiei Sovietice. Vezi pe larg: Jacques Baud, *op. cit.*, p. 47.

unul dintre cei mai mari agenți pe care i-a avut această instituție, Richard Sorge avertiza – pe filieră – conducerea N.K.V.D. despre iminența atacării U.R.S.S. de către Germania, avertisment ignorat de Stalin. De altfel, structurile informative sovietice au înaintat 84 de rapoarte – furnizate de o multitudine de surse – prin care informau factorii decizionali ai statului asupra iminenței acestui atac, rapoarte rămase fără urmă datorită obtuzității și încăpățânării de care a dat dovadă Stalin.

În cursul anului 1941 (după atacarea U.R.S.S. de către Germania), din cadrul N.K.V.D.-ului s-a desprins *N.K.G.B.-ul (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – Narodnii Komissariat Gasudarstvennoi Bezopasnosti)*.

(va urma)